

KONSTITUTSIYAGA YANGI KIRITILGAN O'ZGARTIRISH VA QO'SHIMCHALARNING MAZMUN – MOHIYATI

Ibodullayev Saidmuhammad Rahmatulla o'g'li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat
universiteti Yuridik fakulteti 3-bosqich talabasi.
Saidibodullayev@gmail.com

Annotasiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda o'tkazilgan konstitutsiyaviy islohotlar Asosiy qonunimizni davr talablariga moslashtirishga yo'naltirilganligi, fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlari kuchaytirilganligi, fuqarolik jamiyati institutlari qonuniy manfaatlari aks ettirilib, ularning muhofaza mexanizmlari mustahkamlanganligi va davlat organlarining vakolatlari aniqlashtirilib, mas'uliyati oshirilganligi haqida fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Yangi O'zbekiston, Konstitutsiya, fuqaro, huquq va erkinlik, fuqarolik jamiyati. Qonuniy manfaatlar, muxofaxa mexanizmlar, davlat organlari, vakolatlari.*

Abstract: *In this article, the constitutional reforms carried out in Uzbekistan are aimed at adapting our Basic Law to the requirements of the time, the guarantees of the rights and freedoms of citizens have been strengthened, the legal interests of civil society institutions have been reflected, their protection mechanisms have been strengthened, and the authorities of state bodies have been clarified and their responsibilities have been increased. is thought about.*

Key words: *New Uzbekistan, Constitution, citizen, rights and freedom, civil society. Legitimate interests, protective mechanisms, state bodies, powers.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi 2022 yil 24 iyunda "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonun loyihasini birinchi o'qishda qabul qildi. Mazkur loyihasiga ko'ra, Asosiy qonunimizning 64 ta moddasiga 200dan ortiq o'zgartirishlar kiritilishi nazarda tutildi. Bundan tashqari, 6 ta yangi modda bilan 16 ta yangi norma taklif etildi. Ushbu qo'shimcha va o'zgartirishlar Konstitutsiyaviy komissiyaga fuqarolardan kelib tushgan 60 mingdan ziyod takliflar asosida ishlab chiqildi. Konstitutsiyaviy qonun loyihasi umumxalq muhokamasiga qo'yilgandan so'ng 150 mingdan ortiq taklif va mulohazalar bildirildi.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODLAR

Ularning aksariyati **mazmun-mohiyatiga** ko'ra, "Yangi O'zbekiston – ijtimoiy davlat" degan tamoyillarni konstitutsiyaviy qoida sifatida muhrlashga, **xalqparvar davlat** barpo etishga, inson huquqlarining himoyasi va ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga, yoshlarning huquq va manfaatlarini to'la ta'minlashga qaratilgan. [1]

Shuningdek, o'zgartirishlar sifatli va malakali tibbiy xizmatni tashkil etish, ta'minlash rivojlantirish, xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, fuqarolik jamiyati institutlarining maqomini va ekologik muhofaza kabi masalalarni konstitutsiyaviy darajada mustahkamlab qo'yish bilan bog'liq.

Shu bilan birga, qonun loyihasi davlat hokimiyati va boshqaruvi tizimini takomillashtirish, jumladan, parlament vakolatlarini kengaytirish, Prezidentlik institutini takomillashtirish, joylardagi vakillik va ijro hokimiyati organlarini ajratish, Qoraqalpog'iston Respublikasini ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy jihatdan rivojlantirishning konstitutsiyaviy asoslarini yanada mustahkamlash masalalarini ham o'z ichiga olgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi tomonidan 2022 yilning 24 iyunida mazkur Konstitutsiyaviy qonun loyihasini umumxalq muhokamasiga qo'yish to'g'risida qaror qabul qilindi. [2]

O'tkazilgan umumxalq muhokamasi natijasi umumlashtirilib, qonun loyihasi yanada takomillashtirildi. Uning natijalariga ko'ra, "O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy qonun loyihasi O'zbekiston Respublikasi referendumiga qo'yildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqoridagi konstitutsiyaviy qonun bilan Asosiy qonunimizga kiritilgan yangi norma va qoidalarning mazmuni va mohiyatiga batafsilroq to'xtalish joiz.

Avvalo, shunga e'tibor qaratish lozimki, Konstitutsiyaning muqaddimasia O'zbekiston xalqining maqsadlari qatoriga *ijtimoiy* va *dunyoviy* davlat barpo etish, shuningdek *fuqarolik jamiyati* qurish niyatlari qo'shimcha qilindi. Ayni shu mazmundagi qoidalar Asosiy qonunning 1-moddasida ham mustahkamlandi.

Bosh Qomusning 13 – moddasi quyidagi 4 ta yangi band bilan to'ldirildi:

Insonning sha'ni va qadr-qimmatini, huquq va erkinliklarini huqmat qilish, ularga rioya etish, ularni himoya qilish davlatning majburiyatidir.

Insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qiladi, qonunlarning ma'nosini, mazmunini va qo'llanishini, davlat organlarining, fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining va ularning mansabdor shaxslarini faoliyatini belgilaydi.

Insonga nisbatan huquqiy ta'sir chorasi davlat organi tomonidan ko'zlanadigan qonuniy maqsadga erishish uchun yetarli bo'lishi hamda manfaatdor shaxslarga imkon qadar qiyinchilik tug'dirmasligi kerak. [3]

Insonning davlat organlari bilan o‘zaro munosabatlarida qonunchilikda yuzaga keladigan, bartaraf etib bo‘lmaydigan barcha qarama-qarshiliklar va noaniqliklar inson foydasiga talqin qilinadi.

Shuningdek, 15-modda quyidagi ikkinchi qism bilan to‘ldirildi:

“O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi oliy yuridik kuchga ega bo‘lib, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qiladi va O‘zbekiston Respublikasining butun hududida qo‘llaniladi”.

Konstitutsiyaning 16-moddasi yangi tahrirda bayon etildi: “Ushbu Konstitutsiyaning birorta qoidasi inson va fuqaroning huquq hamda erkinliklariga, O‘zbekiston Respublikasining huquq va manfaatlariga, ushbu Konstitutsiyaning birinchi bo‘limida nazarda tutilgan asosiy prinsiplarga va qoidalarga zarar yetkazadigan tarzda talqin etilishi mumkin emas”.

18-modda: quyidagi mazmundagi birinchi va ikkinchi qismlar bilan to‘ldirildi: “O‘zbekiston Respublikasida inson hamda fuqaroning huquqlari va erkinliklari xalqaro huquqning umum e’tirof etilgan normalariga binoan hamda mazkur Konstitutsiyaga muvofiq e’tirof etiladi va kafolatlanadi. Insonning qadr-qimmati, asosiy huquq va erkinliklari daxlsiz, ajralmasdir va ular har kimga tug‘ilganidan boshlab tegishli bo‘ladi”.

20-modda yangi ikkinchi band bilan boyitildi:

“Insonning huquq va erkinliklari faqat qonun bilan va boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini, shuningdek jamoat xavfsizligini va tartibini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan doirada cheklanishi mumkin”.

Asosiy qonunning 24-moddasida “O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosi ta‘qiqlanadi”, degan qoida mustahkamlandi. Shuningdek, 25-modda quyidagi yangi qoidalar bilan to‘ldirildi: “Ushlab turishga, qamoqqa olishga va qamoqda saqlashga yoki ozodlikni boshqacha tarzda cheklashga faqat sudning qaroriga ko‘ra yo‘l qo‘yiladi. Shaxs sud qaror qabul qilmaguncha qirq sakkiz soatdan ko‘p muddat ushlab turilishi mumkin emas. Agar ushlab turish yoki ozodlikni boshqacha tarzda cheklash to‘g‘risidagi qaror belgilangan muddatda sud tomonidan qabul qilinmasa, shaxs darhol ozod qilinishi kerak. Shaxsni ushlab turish chog‘ida uning huquqlari va ushlab turish asoslari unga tushunarli tilde tushuntirilishi kerak”.

Konstitutsiyaning 26-moddasi shaxsning aybsizligi prezumpsiyasi prinsipi jinoyat – protsessual qonunchiligidagi normalar hisobiga aniqlashtirildi. Shuningdek, Bosh qomus 26(1) va 26(2) yangi moddalar bilan to‘ldirildi.

Bundan tashqari, 27-moddada fuqarolarning shaxsiy daxlsizligi hamda uy-joy daxlsizligi huquqlarining kafolatlari kuchaytirildi.

Konstitutsiyaning 32-moddasiga kiritilgan yangi normaga binoan, “Fuqarolarning mahalliy ahamiyatga ega bo‘lgan masalalarni o‘z manfaatlaridan, rivojlanishning o‘ziga xos tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma’naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar hamda an’analardan kelib chiqqadn holda, mustaqil ravishda va qonun doirasida hal etish huquqi hamda uni amalga oshira olish qobiliyati fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishi deb e’tirof etiladi”.

Asosiy qonunning IX bobi “Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar” deb nomlandi. Unda 37-40 moddalar yangi tahrirda bayon etilib fuqarolarning, shu jumladan, ishlovchi ayollar va homilador ayollarning mehnat qilish, erkin kasb tanlash, ishga kirish, mehnatga munosib haq olish, pensiya ta’minoti, ijtimoiy nafaqa olish huquqlari, sog‘liqni muhofaza qilish, tibbiy xizmatdan foydalanish huquqlarining kafolatlari mustahkamlandi.

Konstitutsiyaning 41-moddasi mazmuni ancha kengaytirilib, quyidagi tahrirda bayon etildi: “Har kim ta’lim olish huquqiga ega. Davlat maktabgacha ta’lim va tarbiyani rivojlantirishga ko‘maklashadi.

Davlat har bir bolaning umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlariga o‘qishga kirishi uchun majburiy bir yillik tayyorgarlikdan o‘tishga bo‘lgan huquqini kafolatlaydi. Bepul umumiy o‘rta ta’lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Umumiy o‘rta ta’lim majburiydir.

Maktab ishlari, maktabgacha ta’lim va tarbiya davlat nazoratida bo‘ladi.

Ta’lim bo‘yicha alohida ehtiyojlarga va individual imkoniyatlarga ega bo‘lgan bolalar uchun ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim va tarbiya tashkil etiladi. Davlat iste’dodli yoshlarning moddiy ahvolidan qat’i nazar, ta’limni davom ettirishni kafolatlaydi. Davlatga qarashli, xususiy va boshqa shakldagi ta’lim muassasalari hamda tashkilotlarini rivojlantirish uchun davlat teng shart-sharoitlar yaratadi.

Pedagog hodimlarning maqomini har jihatdan mustahkamlash jamiyat va davlatning maqsadi hamda mas’uliyatli vazifasidir. Pedagog xodimlarning kasbiy faoliyatiga aralashishga, shuningdek ularning xizmat majburiyatlarini bajarishga monelik qilishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Shuningdek, Asosiy qonunga oliy ma’lumot olish, ilmiy faoliyat olib boorish erkinligiga oid yangi 41(1)-modda kiritildi. 43-moddada “Inson va fuqaroning huquq hamda erkinliklarini ta’minlash davlatning oliy maqsadidir”, degan norma aks ettirildi.

Ijtimoiy davlat mohiyatiga oid quyidagi qoida e’tiborga molik:

“Davlat aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarining hayot sifatini oshirishga, ularga jamiyat va davlat hayotida boshqa fuqarolar bilan teng ravishda ishtirok etish uchun shart-sharoitlar yaratishga hamda ularning asosiy hayotiy

ehtiyojlarini mustaqil ravishda ta'minlash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan choralar ko'radi"(45-moddaning 2-qismi)

Konstitutsiyaning 100-moddasi Xalq deputatlari Kengashlari jumladan, tegishli prokurorlarning, ichki ishlar organlari rahbarlarining, adliya organlarining va davlat boshqaruvi organlari boshqa bo'linmalarining hisobotlarini eshitishi qoidasi belgilandi.

Sud hokimiyatining mustaqilligi va daxlsizligi kafolatlarini kuchaytirish maqsadida 112-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirildi: "Sudyalarni almashtirib bo'lmaydi. Ularning vakolatlari faqat qonunda belgilangan tartibda va asoslarga ko'ra tugatilishi yoki to'xtatilishi mumkin".

Fuqarolarning malakali yuridik yordamga bo'lgan huquqi 116-moddada quyidagicha ifodalandi:

"Har kimga malakali yuridik yordam olishga bo'lgan huquq kafolatlanadi. Qonunda nazarda tutilgan hollarda yuridik yordam bepul ko'rsatiladi. Tergovning va sud ishini yuritishning har qanday bosqichida malakali yuridik yordamga bo'lgan huquq kafolatlanadi. Jismoniy va yuridik shaxslarga yuridik yordam ko'rsatish uchun mustaqillik va o'zini o'zi boshqarish prinsiplariga asoslangan advokatura faoliyat ko'rsatadi. Advokaturani tashkil etish va uning faoliyati tartibi qonun bilan belgilanadi. Advokat shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha o'z kasbiy vazifalarini amalga oshirayotganda uning faoliyatiga aralashishga yo'l qo'yilmaydi".

XULOSA

Shunday qilib, yuqorida tafsiloti keltirilgan konstitutsiyaviy islohotlar Asosiy qonunimizni davr talablariga moslashtirishga yo'naltirildi: fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlari kuchaytirildi: fuqarolik jamiyati institutlari qonuniy manfaatlari aks ettirilib, ularning muhofaza mexanizmlari mustahkamlandi; davlat organlarining vakolatlari aniqlashtirilib, mas'uliyati oshirildi. [4]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Xalq so'zi", 2022 yil 25 iyun
2. "Yangi O'zbekiston", 2021 yil 8 dekabr.
3. Konstitutsiyaviy islohotlarimizning bosh maqsadi – inson qadri, xalq manfaatini amalda ta'minlashdir. // "Yangi O'zbekiston" 2022 yil 21 iyun.
4. Odilqoriyev X.T. Konstitutsiya va ijtimoiy davlatchilik. Monografiya. – Toshkent, Yuridik adabiyotlar Publish, 2022-y. – B. 406.